

## **Martin Nejedlý, *Fortuny kolo vrtkavé. Láska, moc a společnost ve středověku,***

Praha 2003, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 426 s.,  
ISBN 80-86493-08-3

Pokud u nás někdo píše o „jiném středověku“, je to Martin Nejedlý. Není ani divu, své školení si prohloubil v dílně Jacquese Le Goffa, mistra nanejvýš povolaného. Již řadu let jeho dílčí studie předznamenávaly zrození knihy v mnoha ohledech ojedinělé i pozoruhodné. Bral jsem ji v poslední době do ruky dosti často, a přesto se osměluji k ní vyslovit se značným zpožděním. Je tomu tak i proto, že jsem si musil nejprve ujasnit, z jakého úhlu pohledu k této knize přistupovat. Je v ní skryto mnoho učenosti, a přesto nejde o vědeckou publikaci v běžném slova smyslu. Posléze mne z rozpaků vysvobodil sám autor, který podle vlastních slov knihu koncipoval „jako odlehčenou, ale rovnocennou paralelu ryze odborných statí i doktorské disertace“, která by mohla posloužit jako pomůcka k občasnému oživení výuky i dalším učitelům dějepisu (s. 9–10). Prameny, o něž se opírá, začlenil přímo do příběhů, aby tím jednak zvýšil svůj autorský vklad a jednak ponechal čtenářům pootevřená vrátka k případné vlastní interpretaci. Byl si přitom vědom, že předkládá jen jeden z mnoha způsobů vyprávění o minulosti. Pokusím se ozřejmit, o jaké vyprávění jde.

Za svůj vznik knihy v tu větší, tu menší míře vděčí svým nakladatelům. Seriál článků, který Martin Nejedlý publikoval od roku 1999 v *Historickém obzoru*, se autorovi i nakladateli ukázal být nosnou základnou pro celou knihu.<sup>1</sup> Čtyři příběh-kapitoly nemají na první pohled mnoho společného. *Historie o Meluzíně* dodala knize titul i průvodce všemi kapitolami, jímž se stal Philippe de Mézières, rytíř a literát v jedné osobě. Tak tomu chtěl sám autor, který z něho učinil středový svorník klenby všech čtyř příběhů (s. 347–348). Těchto pojítek je ale mnohem více. Nejen Philippe, ale i Jan z Arrasu, autor *Historie o Meluzíně*, historik Jean Froissart a básník Eustache Deschamps se co chvíli objevují všude a někdy i v nečekaných souvislostech. Jako by tušil, že kniha potřebuje více tmelu, Martin Nejedlý používá opakovaně některá slova i motivy, čímž těkavého čtenáře nutí hledat jejich smysl. Bez rejstříku to není snadné, a je proto často třeba v knize listovat, jde-li například o „marmousety“, kteří se zde vyskytují jednak jako

1 Vedle seriálu článků o Václavu IV. a panské jednotě (*Historický obzor* 10–11/1999–2000) mám na mysli i stať *Cechy a Cechové očima dvou francouzských básníků 14. století*, *Historický obzor* 9/1998, s. 2–7.

označení skupiny rádců Karla V., jednak ve své starší podobě groteskních figurek v droleriiích rukopisů či na chrličích gotických katedrál.<sup>2</sup> Není to však na škodu, protože autorovy záměry tím vystupují o to zřetelněji.

Jelikož autor, jak již víme, čtyřlístek svých příběhů koncipoval jako paralelu k vlastním odborným pracím, na něž v *Průvodci po edicích pramenů a základní literaturě* odkazuje, jako by tím recenzentům naznačoval, kde mají případně hledat příležitost pro hnidopišské výtky a uplatnění své učenosti. Jeho návod vezmeme se vším všudy, takže badatelský přínos, a ten je skutečně nemalý, nalezne zmínku pouze v poznámce.<sup>3</sup> Tím není řečeno, že s odborným čtenářem Martin Nejedlý nepočítal. Naopak, snad právě on nejspíše docení, co vše se mu podává na bohatě prostřeném stole s nevtíravou noblesou. Pak už ani příliš nesejde na tom, co se v knize objevuje proti průpravným studiím navíc. Přišel tu autor s novým výkladem úsloví „pojíst calet s někým“, nebo se s ním setkáme jinde?<sup>4</sup> Uvádím to pouze příkladem, abych naznačil, že posuzování jednotlivin by nikam nevedlo.

Módní slovo „příběh“ má v knize Martina Nejedlého blízko k původnímu smyslu, tzn. k vyprávění, které se vzdaluje odborné próze. Poslyšme, jak začíná čtvrtý z příběhů: „Za podzimních večerů roku 1389 rušil hrobové ticho zvláštní cely pařížského kláštera celestinů jen lehký skřípot brku a občasné zapraskání plamínku lampy. V koutě pod velkým křížem z tmavého dřeva se u písařského pultíku hrbil dvašedesátiletý muž.“ (s. 342) Tak přece píše romanopisec. Jestliže úvod navozuje historickou četbu z 19. století, pak další text se spíše blíží přeskakování a přeskupování časových rovin i motivů, které je běžné u mnohem pozdějších románů. Nebude bez užítku vysledovat postup sujetu v započaté četbě 4. kapituly: 1) Po identifikaci „starého“ muže v autorovi *Snu starého poutníka* následují životní osudy Philippa de Mézières včetně spojnic k Čechám císaře Karla IV.; 2) Přechod do období vlády Václava IV. uvozuje stručný výčet pramenů Václava IV., z nichž se zvláštní pozornosti dostává droleriím z králových rukopisů; 3) Na řadu přichází první klíčová skladba o podkoním a žáku. Jeho anonymní básník nás zve k procházce Prahou kolem roku 1405, v době, kdy se na věčnost odebrali všichni

2 Abych jiným hledání usnadnil, vysvětlení lze nalézt na s. 239. V knize jsem napačetl nejméně šest vyobrazení těchto bizarních postavíček.

3 Vedle francouzsky vydaných prací jde zejména o studie v ČČH, které jsem jako redaktor doporučil k tisku: *Kroniky Jeana Froissarta a jejich snaha o hierarchické uspořádání světa*, ČČH 94/1996, s. 506–510; *Poezie Eustacha Deschamps jako historický pramen 14. století*, ČČH 96/1998, s. 26–71; *Meluzinský mýtus a rodová pověst Lucemburků*, ČČH 98/2000, s. 693–736. Dále srov. *Froissartovy Kroniky, diplomatický materiál a heraldové*, in: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 2, 1995 (Z pomocných věd historických 12), s. 91–102; *Historie, literatura, politika: Meluzínino prokletí*, in: Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Ivana Hlaváčka, Praha 2002, s. 249–269.

4 Autor v tomto i v jiných případech využil užitečné publikace *Slovo a dějiny*, Praha 1980, s. 110–111.

hlavní protagonisté, Jan z Arrasu, Phillippe de Mézières, Eustach Deschamps a snad i Jan Froissart; 4) Básník nás nejprve provází do staroměstských krčem, jednoho z míst smíchové kultury. Zde se mimo jiné bylo možné dozvědět o Václavových nočních toulkách, což průvodci-Básníkovi dává příležitost přiblížit krále i potíže jeho vládnutí; 5) S opilci se vydáváme do pražských ulic a uliček, jejichž domovní znamení a jména vzbuzují (dodnes) oprávněnou zvědavost; 6) Při procházce Prahou nemůžeme minout židovské ghetto a Týnský chrám, kde, jak jinak, Básníkův zrak mimo jiné upoutali diví muži na konzolách; 7) Poté, trochu unaveni, zabrousíme do jedné z hospod kolem Staroměstského rynku, které dříve, stejně jako dnes, byly plné cizinců. Zde se bylo možné dozvědět noviny z dalekých krajů, včetně dění ve Francii za vlády Karla VI., u něhož již naplno propuklo šílenství; 8) Osvěžení chladem, či spíše pivem, o němž se nám rovněž dostane poučení, se dostáváme na tržiště, přičemž básník stačí vnímat pestrost barev i krásu žen; 9) Přes Karlův most přejdeme na Malou Stranu, sídla vznětlivého arcibiskupa s literárními sklony. Jan z Jenštejna je již pět let po smrti, jeho pŕtky a rozepře s králem Václavem však zůstávají v živé paměti. Kupodivu jsme však při procházce Prahou kolem roku 1405 nepotkali ani mistra Jana, ani pokřikující studenty kolem Jeronýma Pražského. Hus se tu mihne jen jako kritik erotických maléb. Pouze cizinec a světa znalý cestoval Guilibert de Lannoy si přece jen povšiml, že pro „jakéhosi kazatele jménem Hus“ je rozděleno celé království.

Básník zůstává autorovým i čtenářovým průvodcem také v druhé kapitole, která nás vrací do doby vlády Karla IV. a jeho mladého nástupce. Ve třetí kapitole Básník *Podkoního a záka* předává štafetu panu Smilovi Flaškovi z Pardubic. Dál netřeba pokračovat, je zřejmé, že si Martin Nejedlý počíná jinak, než je běžné v odborné próze, a že své barvitě střípky navléká jako šňuru pestrých korálků. Nabízí se rovněž přirovnání ke kaleidoskopu, v němž se jedním pohybem může z týchž součástí vytvořit jiný obraz.

Nejprve jsem si povšiml, možná ne právě vhodně, skladby závěrečné kapitoly, jejíž motivy se mi z kompozičního hlediska jevily sice umně, leč přece jen poněkud nepřehledně propojené. Z toho ještě nelze vyvozovat, že bychom se s obdobnými postupy nemohli setkat v předchozích kapitolách. Třetí část druhé kapitoly, pojednávající o lesku a stínech orthezského hradu Gastona Phéba, hraběte z Foix a Béarn, například rovněž začíná ve stylu historické četby pro dlouhé zimní večery: „Majitel hostince U Měsíce, panaš Ernauton du Pin, měl v prosinci roku 1388 spoustu starostí. Všechny slušnější komnaty už pronajal bohatým nocležníkům, kteří se do Orthezu sjeli na svatomikulášské a vánoční oslavy.“ (s. 166) Také jednotlivé epizody, tentokrát většinou nabitě pozoruhodnými ději ať již celozemského nebo jen místního dosahu, jsou na sebe napojeny jako kroužky vánočního řetězu. Jinak ale má celá druhá kapitola pevnou a průzračnou časovou linii vyplývající z chronologické návaznosti Froissartových bojů a lásek. Jestliže ze zvědavosti

nakoukneme do průpravné studie Martina Nejedlého v Českém časopise historickém, s nemalým údivem zjistíme, že na rozdíl od běžného úzu jde o zcela rozdílné texty. Náš údiv se rychle změní v obdiv k našemu autorovi, s jehož hrdiny cestujeme po zemích západní Evropy a o jejichž chvalitebných i otřesných skutcích se dozvídáme z mistrně přeložených míst Froissartových děl. Odborná studie může i nemusí být čtenáři po ruce, do té míry je tato knižní kapitola soběstačná, kdo se však chce potěšit i poučit, zachová se po mém způsobu.

Zbývající dvě kapitoly, v nichž autor objasňuje vznik *Historie o Meluzíně* a přibližuje životní osudy básníka Deschamps prostřednictvím jeho veršů, již netřeba zkoumat postupy stylistické anatomie. Znovu by vyšlo najevo, že Martin Nejedlý vytváří zvláštní útvar historické prózy. Nešetří přitom perlami, které někdy velkorose rozhazuje, třebaže jiným by stačily pro tučet drobností do jubilejních a konferenčních sborníků. Recenzentům tím práci věru neulehčil. Mají či nemají zjišťovat, která nova by neměla v odborné literatuře zapadnout a které výsledky francouzského bádání se tu jako na talíři nabízejí všem zatím marně hledajícím poučení? Tato dešifrace nepřichází v úvahu, neboť by k dílu musel vzniknout komentář, na který autor vědomě rezignoval.

Martin Nejedlý se většinou zabývá obtížně ohraničitelnou oblastí výzkumu, pro kterou má francouzština slovo „imaginaire“. Můžeme se však spokojit v češtině obvyklou „imaginací“, neboť i tak snad bude zřejmé, jak obtížně je uchopitelné a vyslovitelné, co je v pozadí literárních textů a obrazových výpovědí. Jeden subjekt se tu pokouší vnořit do druhého, interpret se snaží rozpoznat, co autor sám možná chtěl (nebo nechtěl) říci navíc či zahaleně. Imaginace podněcuje imaginaci. Kde začíná a kde končí tvůrčí pronikání k dosud nepoznanému? Martin Nejedlý si je zrádných okrajů propastí dobře vědom, sám nejednou přímo či nepřímo varuje před prvoplánovým čtením středověkých literárních památek.

Neobyčejně působivým doprovodem knihy jsou její ilustrace. Martin Nejedlý celá léta shromažďuje a uchovává neotřelé výtvarné výjevy, kterých znalecky využívá na mnoha místech své knihy. Napočítal jsem jich na 240, z toho 27 barevných na křídových přílohách ke každé kapitole. Jejich soupis bych uvítal, zvláště pokud by obsahoval též signatury a folia rukopisů. Z připojených popisů je zřejmé, že nemají jen zdobit knihu. Znamenitý je zvláště ucelený soubor ilustrací k *Historii o Meluzíně*, jemuž se oprávněně dostalo i samostatné pozornosti v odborném časopise.<sup>5</sup> Autor se zpravidla nespokojuje pouhou popiskou a ve výstižné zkratce vysvětlí spojitost s textem i s jeho hrdiny, anebo alespoň upozorní na příznačný

5 MARTIN NEJEDLÝ, *Od krásné dívky až k hadům a drakům. Proměny víly Meluzíny a jejich odraz v ikonografii středověkých pramenů*, Archeologické rozhledy 54/2002, s. 457–494.

detail. Nelitoval přitom úsilí dobrat se vzácných snímků, jakým je například usmívající se anděl na portálu remešské katedrály, o kterém rád veršoval Eustach Deschamps. Jen nedopatřením se stalo, že klečící Filip Smělý se ocitl v knize zdvojně (s. 128, 136), naopak v případě jiného vyobrazení (s. 277) by se slušelo uvést, že ženou utlačující svého muže prvoplánově byla Sokratova Xantippa. Také při výběru ilustrací k poslední (české) kapitole Martin Nejedlý dbal na to, aby čtenáři předložil málo známé náměty.

Experimentu se u nás doma příliš nepřeje. Martin Nejedlý tu nejen odvážně, ale i po náležité přípravě vykročil hned o dva kroky vpřed. Závěrem si proto kladu otázku, zda máme před sebou nový žánr historické četby, velmi svůdné pro následovníky, současně však ošidné pro všechny, jimž chybí slovesné umění a znalosti Martina Nejedlého. Nevylučuji, že tomu tak bude. V každém případě se však tato kniha nápaditě a záměrně vymyká z řady.

*František Šmabel*